

ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS VALSTYBINĖS 2019–2027 METŲ PROGRAMOS KONCEPCIJA

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 1 dalis įpareigoja parengti ir įgyvendinti Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, kurią inicijuoja Etninės kultūros globos taryba, padėdama Vyriausybei šią programą parengti ir koordinuoti jos įgyvendinimą.

2. Etninės kultūros plėtros valstybinė 2003–2009 m. programa buvo patvirtinta Vyriausybės 2003 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 793 (Žin., 2003, Nr. 60-2725). Etninės kultūros plėtros valstybinė 2010–2014 metų programa buvo patvirtinta kultūros ministro 2010 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. ĮV-363 (Žin., 2010, Nr. 79-4085). Kultūros ministro 2015 m. liepos 22 d. įsakymu Nr. ĮV-500 patvirtintas Etninės kultūros plėtros 2015–2018 metų veiksmų planas. Seimo Kultūros komitetas 2018 m. vasario 14 d. posėdžio sprendimu Nr. 121-P-3 pritarė Etninės kultūros globos tarybos iniciatyvai dėl Etninės kultūros plėtros valstybinės 2019–2027 metų programos rengimo.

3. Vadovaujantis Strateginio planavimo metodikos (patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827 „Dėl Strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“) 4.2.3 papunkčiu, Etninės kultūros plėtros valstybinė programa atitinka plėtros programų – vidutinės trukmės planavimo dokumentų – reikalavimus, nes ji apima su etninės kultūros plėtra glaudžiai susijusių įvairių ministerijų (Kultūros, Švietimo ir mokslo, Užsienio reikalų, Vidaus reikalų, Žemės ūkio, Aplinkos, Finansų) bei savivaldybių valdymo sritis.

4. Etninės kultūros plėtros valstybinės 2019–2027 metų programos (toliau – Programa) projekto koncepcijos (toliau – Koncepcija) tikslas – nustatyti Etninės kultūros plėtros valstybinės 2019–2027 metų programos (toliau – Programa) svarbiausias įgyvendinimo kryptis, apibrėžti etninės kultūros plėtros tikslus ir uždavinius, Programos rengimo ir įgyvendinimo gaires.

5. Koncepcija parengta vadovaujantis ne tik minėtomis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatomis, bet ir Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymo, Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo, Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2012 m. gegužės 15 d. Nr. XI-2015 „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“) ir kitų su etninės kultūros plėtra susijusių teisės aktų bei UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos nuostatomis.

6. Šioje Koncepcijoje vartojamos sąvokos atitinka Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme vartojamas sąvokas.

7. Rengiant Koncepciją remtasi pastaraisiais metais atliktais etninės kultūros būklės tyrimais: Kultūros ministerijos parengta ataskaita „Etninės kultūros plėtros 2015–2018 metų veiksmų plano įgyvendinimas (2015–2017 metais); Etninės kultūros globos tarybos užsakymu atliktais tyrimais „Etnokultūros integravimas į bendrojo lavinimo dalykus: planai ir realybė“ (2017 m., atliko A. Vaicekaskas), „Etninės kultūros ugdymo reikšmė kultūrinio turizmo plėtrai“ (2017 m., atliko D. Urbanavičienė), „Regioninė politika ir aukštojo mokslo pertvarka Lietuvoje“ (2017 m., atliko D. Urbanavičienė); Lietuvių etninės kultūros draugijos 2016–2017 m. atlikti „Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai“, iš dalies finansuoti Lietuvos kultūros tarybos (projekto finansavimo sutartis 2016 m. gegužės 27 d. Nr. 5/TYR-9(6.51)-2016).

II. ETNINĖS KULTŪROS SVARBA IR JOS TĘSTINUMO UŽTIKRINIMAS

8. Būtinybė rūpintis etnine kultūra grindžiama tautinės savimonės, pilietiškumo ir kultūrinės savasties siekiamybe. Etninė kultūra svarbi įvairiais atžvilgiais:

- *puoselėjant ir saugant lietuvių, Lietuvos piliečių ir pasaulio lietuvių tapatybę ir lietuviškumą etninėse lietuvių žemėse* – etninė kultūra užtikrina savo vertės pajautimą ir lygiavertį bendravimą su kitomis kultūromis, yra nacionalinės kultūros pamatas, gali padėti suvokti giluminius tapatybės sluoksnius;

- *rūpinantis valstybės ir nacionaliniu saugumu* – kuo tvirtesnė tauta savo ideologija ir tradicijomis, tuo jos saugumas didesnis, stiprėja tėvynės meilės jausmas, todėl etninė kultūra sietina su patriotiškumu, tautine savimone;

- *ugdant ir plėtojant kultūrinės ir tautinės savasties suvokimą ir skatinant susidomėjimą lietuviškumu globaliame pasaulyje* – užsienyje lietuviams trūksta identiteto, kurio jie ieško etninėje kultūroje, nes tauta savitumą išlaiko per papročių perdavimą iš kartos į kartą, liaudies kūrybą ir kitas tradicijas;

- *siekiant suvaldyti emigracijos procesus* – kai žmogus jaučia sąsają su savo tautos kultūrinėmis šaknimis, jis jaučiasi tvirtesnis, brandesnis, gali lengviau įveikti iššūkius, jaučia pasididžiavimą savo valstybe, jos tradicijomis ir vertybėmis, o tai gali pristabdyti emigracijos procesus, pažadinti norą siekti, kad pagerėtų gyvenimo kokybė tėvynėje, skatinti į ją sugrįžti;

- *kultūros, švietimo srityse* – etninė kultūra skatina žmonių saviraišką, ji yra svarbi bendruomenių gyvenime ir ypač reikalinga regionams, padeda kultūrą ir švietimą susieti stipriais tarpusavio ryšiais, užpildant tradicijų perdavimo iš kartos į kartą šeimose spragas;

- *ekonomikos srityje* – etninės kultūros plėtra naudinga kultūrinio turizmo augimui, panaudojant tradicinius amatus, kulinarinį paveldą, muges, tradicines šventes, folkloro festivalius, suvenyrų gamybą, kuriant tradicinio dizaino produkciją, naudojant etnoarchitektūros savitumą;

- *socialinėje srityje* – etninė kultūra (šventės, dainavimas, šokiai, muzikavimas, žaidimai, mugės, amatų mokymasis ir kt.) jungia žmones iš įvairių socialinių sluoksnių, padeda puoselėti bendruomeniškumą, suteikia gyvo bendravimo terpę, kūrybingą laisvalaikį ir sveiką, harmoningą gyvenimo būdą. Etninė kultūra visų pirma yra ne sceninis menas, bet dalyvavimo kultūra, kur kiekvienas yra dalyvis ir kūrėjas – tai savaimė mažina emocinę ir socialinę atskirtį, todėl gali būti panaudota kaip puiki priemonė socialinėms problemoms spręsti, socialinės integracijos veikloms;

- *aplinkosaugos ir darnios plėtros srityje* – etninė kultūra kaip holistinė sistema visiškai apima ne tik darnios plėtros principus, bet ir visas gyvenimo sritis, skleisdama vidinę išmintį, jog visos veiklos turi derėti tarpusavyje; puoselėjant gamtos ir kultūros paveldą skatinamas visuomenės sąmoningumas aplinkosaugos srityje, ugdomos bendrosios tautos vertybės.

9. Kintantys šių dienų socialiniai, kultūriniai ir ekonominiai procesai, neigiamas globalizacijos poveikis kelia grėsmę etninei kultūrai – niveliuojasi ir nyksta tradicijos, papročiai, etnografinių regionų skirtumai, asimiliuojasi tarmės. Emigracija, neigiama demografinė padėtis ir sparčios gyventojų senėjimo tendencijos gesina gyvuosius etninės kultūros židinius. Todėl atsiranda poreikis kultūros autentiškumą saugoti kaip paveldėtą tautos patirtį, didžiutis kultūrinė tautos savastimi bei etnografinių regionų savitumu.

10. Neaprepiant etninės kultūros objekto visumos, negali būti kryptingai plėtojama etninės kultūros globa. Siekiant suformuoti visuminį požiūrį į etninę kultūrą bei jos globą, reikalinga Programa, užtikrinanti etninės kultūros gyvybingumą nacionalinio saugumo, kultūros, švietimo, aplinkosaugos, žemės ūkio, užsienio politikos ir kitose srityse.

III. BŪKLĖS ANALIZĖ

11. Apibrėžiant dabartinę etninės kultūros būklę, reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos svarbiausius aspektus:

Etninės kultūros vieta valstybės politikoje. Svarbiausi etninės kultūros apsaugą reglamentuojantys Lietuvos teisės aktai yra Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas ir Tautinio paveldo produktų įstatymas. Etninės kultūros svarbą kitoms viešosios

politikos sritis liudija jai skirtas dėmesys Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme ir Valstybinės kalbos įstatyme, o ugdomąjį etninės kultūros apsaugos aspektą aiškiai rodo Švietimo įstatyme numatytas šios srities reguliavimas. Etninės kultūros materialijų vertybių apsaugą iš dalies reglamentuoja Muziejų įstatymas, Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, Saugomų teritorijų įstatymas. Lietuva yra ratifikavusi UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją, kuri iš esmės atitinka nematerialijų etninės kultūros vertybių apsaugą. Etninė kultūra yra kultūros politikos sritis, todėl ji turėtų būti įtraukta į tokius teisės aktus kaip Lietuvos kultūros politikos nuostatos ir kaitos gairės, tačiau to nėra. Pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą etnokultūros puoselėjimas yra ne valstybės perduota savivaldybėms, o savarankiška savivaldybių funkcija, todėl etninės kultūros būklė yra skirtinga įvairiose savivaldybėse. Etninės kultūros plėtrai labai trūksta bendros išsamesnės strategijos, jos tikslų ir pasiektų rezultatų koreliacijos tarpinstituciniu lygmeniu. Tai padėtų išspręsti valstybinio lygmens etninės kultūros plėtros programa, kuriai būtų skirtas tikslinis finansavimas.

Etninės kultūros raiška dabartyje. Tyrimai rodo, kad šiuolaikiniame gyvenime kaip ryškiausios etninės kultūros apraiškos įvardijamos tradicinės kalendorinės šventės, archajiški simboliai, sutartinės, muzikavimas, dainos ir šokiai, tautodailės raiška, paprotinė etika, baltų pasaulėžiūra ir religija, etnoregioninė savimonė bei tarmės. Etninės kultūros sklaidai reikšmingiausiomis laikomos didžiosios folkloro šventės, festivaliai, dainų šventės, kraštiečių sueigos ir bendruomenių šventės, vakaronės, mugės, parodos, meno kūrybos stovyklos ir meistriskumo dirbtuvės, edukaciniai seminarai ir kiti renginiai, kulinarinio paveldo populiarinimas, televizija ir radijas, regioninė bei vietinė žiniasklaida. Džiugina, kad stiprėjant kaimų ir mažų miestelių bendruomenėms, vis dažniau bendruomenių veikloje prisimenami krašto papročiai, rengiamos kalendorinės metų šventės. Kyla jaunimo susidomėjimas savo šaknimis, o prie to labai prisideda etninės kultūros sklaida modernizuotomis formomis. Ypač ryškūs teigiami pokyčiai įvyko dėl Seimo paskelbtų atmintinų metų: 2013 m. – Tarmių metais – gerokai išaugo tarmių prestižas visuomenėje; 2015 m. – Etnografinių regionų metais – išpopuliarėjo visi penki Lietuvos etnografiniai regionai (Žemaitija, Mažoji Lietuva, Suvalkija (Sūduva), Dzūkija (Dainava), Aukštaitija); 2017 m. – Tautinio drabužio metais – daug dėmesio buvo skirta tautinio kostiumo sklaidai ir populiarinimui. Siekiant pakelti tautinės savimonės lygį ir išryškinti tautinio kostiumo reikšmę, dar 2015 ir 2016 m. buvo organizuoti Tautinio kostiumo konkursai „Išaušta tapatybė“, Lietuvos nacionaliniame kultūros centre (toliau – LNKC) ir savivaldybių kultūros centruose įgyvendintos tautinio kostiumo atkūrimo bei pasirengimo Dainų šventei programos, padėjusios meno kolektyvams apsirūpinti tautiniais kostiumais.

Etninės kultūros tęstinumo problemiškas. Etninės kultūros prestižui visuomenėje labai kenkia tai, kad etninės kultūros suvokimas dažnai būna iškreiptas – tai didele dalimi lėmė dar nuo sovietmečio ėmusi plisti kičinė „liaudies kūryba“, auganti tautinė savinieka, tradicinių vertybių suvulgarinimas. Žmonėms trūksta esminių žinių apie etninę kultūrą, nes beveik nutrūko nuoseklus jos perdavimas iš kartos į kartą. Papročiai, liaudies dainos bei kita kūryba traukiasi iš kasdienio žmonių gyvenimo (ypač miestuose), dažniau etninė kultūra perkeliama į sceną ar muziejų. Problemiškomis išlikimo prasme įvardijamos beveik visos etninės kultūros sritys. Ypač trūksta išmanymo apie šventes, jų etnokultūrinį turinį neretai nustelbia susitelkimas į komerciją, masiškumą. Blogiausia būklė tų etninės kultūros sričių, kurioms puoselėti trūksta specialistų. Plačiojoje visuomenėje, specialistų rate ir valstybės nuostatose tebėra neaiški etninės kultūros ir mėgėjų meno takoskyra. Akivaizdus etninės kultūros apibrėžtumo reliatyvumas ir neaiškumas, o tai yra tiesiogiai susiję su mokslinių tyrimų šioje srityje stoka. Visa tai menkina etninės kultūros statusą, prestižą ir visuomenės palankumą jai. Dažnai klaidingai manoma, jog etninė kultūra priklauso tik kultūros sričiai, tačiau ji apima ir švietimą, žemės ūkį, turizmą, smulkųjį verslą, užsienio politiką, aplinkosaugą, regionų politiką bei kitas sritis.

Etnografinių regionų savitumo puoselėjimas. Atskleidžiant etnografinių regionų savitumą ir siekiant juos išsaugoti, svarbu įtvirtinti šių regionų puoselėjimo tikslus ir uždavinius, įteisinti jų heraldiką, sudaryti etnografinių regionų etnokultūrinės plėtros programas. Todėl būtina tirti etnografinių regionų būdingąsias ypatybes, atkreipiant dėmesį į jų tęstinumą, pritaikomumą ir

kaitos tendencijas šiuolaikiniame Lietuvos kultūriniame gyvenime ir įgyvendinant regioninę politiką. Šiuo metu regioninės plėtros politika iš esmės ignoruoja etnografinių regionų buvimą ir regioninės plėtros priemones grindžia apskričių principu. Svarbus uždavinys – užtikrinti natūralią gyvuojančių tradicijų tąsą, sudaryti sąlygas tradicijų perdavimui bendruomenėse, nes etnoregioninis bendruomeniškumas yra etninės kultūros pamatas.

Etnokultūrinio turizmo plėtra. Nurodydama kultūrinio turizmo plėtros naudą Baltijos šalims¹, UNESCO pateikė pasiūlymus turizmo industrijoje plačiau naudoti kultūrinį ir istorinį paveldą, įtraukiant ir etninę kultūrą, folkloro festivalius, kalendorines šventes, tradicines sodybas, amatus, kulinarinį paveldą. Šiandien kultūrinis turizmas nėra vien rekreacinė, bet ir ekonominė veikla, kuri sukuria darbo vietas, didina biudžeto pajamas ir skatina regionų plėtrą. Kaimo turizmas turėtų būti ypač susijęs su etnine kultūra, turi suteikti galimybes pažinti etnokultūrinę aplinką, tradicijas, amatus, kulinarinį paveldą, vietinį tradicinį gyvenimo būdą. Tačiau Lietuvoje kaimo turizmo sodybos dažnai pateikia kičą, nes savininkai nėra pakankamai susipažinę su tradicijomis, o toks neišmanymas gali etninę kultūrą perdėm sukومercinti ir net numarinti. Šiandieninis silpnas turizmo ir kultūros sektorių valstybinis bendradarbiavimas bei prioritetų trūkumas užleidžia vietą privataus turizmo sektoriaus iniciatyvoms: dažnai taikomos tik masinio turizmo schemas, per mažai domimasi materialiuoju ir nematerialiuoju kultūros paveldu Lietuvoje, išsaugotomis tautos kultūrinėmis vertybėmis, regioniniu išskirtinumu. Plėtojant kaimo turizmą ne visuomet profesionaliai naudojama etnografinė aplinka, etnografiniai objektai menkai integruojami į kultūrinio turizmo maršrutus. Svarbus veiksnys gerinant Lietuvos kaimo įvaizdį ir saugant mūsų krašto tradicijas yra lietuviškos tradicinės architektūros puoselėjimas, tautinio paveldo amatų demonstravimas, edukacinių programų teikimas. Todėl reikia skatinti kaimo turizmo inovatyvų vystymąsi bei konkurencingų kaimo turizmo produktų kūrimą, bendradarbiavimą tarp kaimo turizmo sodybų šeimininkų ir vietinių etninės kultūros puoselėtojų.

Nematerialaus kultūros paveldo (NKP) nustatymas, dokumentavimas, išsaugojimas, aktualizavimas ir sklaida. Pastaraisiais metais buvo pradėti UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo darbai Lietuvoje: patvirtinti NKP vertybių sąvado sudarymą reglamentuojantys teisės aktai, patvirtinta LNKC Sąvado veiklos tęstinumo grupė, atnaujinta NKP duomenų komplektavimo metodika, parengti NKP saugos dokumentai ir modernizuota duomenų bazė, 2017 m. į Sąvadą įtraukta 10 NKP vertybių. 2016 m. parengtas Sutartinių tradicijos plėtros planas, numatytos priemonės, padedančios išsaugoti tradicijos tęstinumą (sutartinių giedojimo mokymai, kūrybinės laboratorijos ir kt.). Tačiau LNKC, kuriam pavesta formuoti minėtą Sąvadą ir rengti registrą, trūksta specialistų, įrangos, materialinės bazės. Būtina tęsti naujų NKP vertybių atranką į UNESCO reprezentatyvųjį sąrašą, numatyti priemones NKP išsaugojimui ir sklaidai stiprinti.

Tautinio paveldo produktų sertifikavimas, tradicinių amatų plėtra ir sklaida. Patvirtinus 2007 m. Tautinio paveldo produktų įstatymą, Lietuvoje buvo pradėtas tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų meistrų ir mokymo programų sertifikavimas. Tradiciniai amatai, tautodailė, kulinarinis paveldas ir kiti tautinio paveldo produktai svarbūs ugdant tautinės savasties suvokimą ir skatinant susidomėjimą lietuviškumu globaliame pasaulyje, tačiau šioje srityje dirbantys specialistai nesulaukia tinkamo valstybės dėmesio ir paramos. Etninės kultūros palikimas neefektyviai naudojamas verslų, lengvosios ir kultūrinės pramonės plėtrai. Pavyzdžiui, neišnaudojama šimtamete tradicija pasižyminti Kaziuko mugė, kurios dalis, joje sukongcentravus prekybą sertifikuotais tautinio paveldo produktais ir tradicijas atspindinčius kultūrinius renginius, galėtų tapti sertifikuota pagrindine Lietuvos tradicine muge – svarbia ir įdomia ne tik mūsų šaliai, bet ir pasauliui, kaip vienas iš galimų UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos pripažįstamų objektų.

¹ Žr. *Baltic Cultural Tourism Policy Paper*. (2003). Prieiga internete: http://www.unesco.lt/uploads/file/failai_VEIKLA/kultura/kultūrinis_turizmas/Baltic_Culture_Tourism_Policy_Paper_Full_Document_Final_Checked.pdf

Etnokultūrinio ugdymo reikšmė ir trūkumai. Natūralus tradicijos perdavimas šeimose yra beveik nutrūkęs, todėl švietimui tenka pagrindinis etnokultūrinio ugdymo darbas. Norint sukurti fundamentalius pagrindus etninei kultūrai gyvuoti, ugdymas privalo apimti visas švietimo grandis nuo darželių iki aukštųjų mokyklų, suformuojant visapusišką etninės kultūros ugdymo sistemą. Tačiau švietimo srityje etninės kultūros ugdymas tokio tęstinumo neturi ir yra tik deklaratyvus, nes trūksta privalomumo ir ugdymo vientisumo, aiškiau reglamentuotos atskaitomybės. Kokybiškas etninės kultūros ugdymas suteikiamas tik labai mažai daliai mokinių. Atlikti abiturientų tyrimai parodė, kad interesas ir poreikis etninei kultūrai yra formuojami dalykai: tik tose mokyklose, kur nuolat vyksta etnokultūrinės pakraipos renginiai, yra formuojamas moksleivių pozityvus santykis su etnine kultūra, atsiranda jų poreikis tradicinės kultūros dalykams, didesnis noras išmokyti lietuvių liaudies dainų, šokių, amatų, papročių, apeigų, mitologijos ir kt. Kasmet organizuojami vaikų ir jaunimo konkursai „Tramtatulis“, „Patrepsynė“, „Mano gimtinė“, etnomuzikavimo kursai, tradicinių šokių stovyklos, tačiau etnokultūrinė popamokinė veikla daugelyje švietimo įstaigų vyksta nepakankamai aktyviai ir nekokybiškai, dažnai vietoje autentiškų etninės kultūros vertybių pasirenkama jų stilizuota transformacija. Nustatyta, kad per pastaruosius 14 metų keitėsi etninės kultūros sklaidos būdai: perpus sumažėjo moksleivių, su etnine kultūra susipažinusių per etninės kultūros pamokas, ir dvigubai išaugo skaičius moksleivių, kurie su etnine kultūra susipažįsta per jos integravimą į kitas pamokas, o penktadalis moksleivių, kaip ir anksčiau, iš viso nėra supažindinami su etnine kultūra. Tyrimai atskleidė etninės kultūros integruoto švietimo modelio neefektyvumą ir neapibrėžtumą, daugiau jo silpnųjų nei stipriųjų. Etnokultūrinio ugdymo integraciją labai menkina neigiamas etninės kultūros vertinimas visuomenėje ir šeimose, pedagogų profesinės kompetencijos trūkumas, nepakankama reguliarių tarpdisciplinarių kvalifikacijos kėlimo renginių, etnokultūrinės metodinės literatūros ir mokymo priemonių pasiūla, per menka materialinė bazė. Finansavimo stygius trukdo spręsti tiek išvardytas problemas, tiek apunkina etninės kultūros specialisto pareigybės įvedimą. Neprofesionalus, fragmentiškas ir netolygus dėmesys etnokultūriniam ugdymui atima galimybę mokiniams suteikti etninės kultūros pagrindus, nors toks uždavinys deklaruotas etninę kultūrą ir švietimą reglamentuojančiuose įstatymuose.

Etninės kultūros specialistų poreikis. Ilgalaikėje perspektyvoje etninės kultūros išsaugojimui ir vaidmeniui visuomenės gyvenime lemiamą vaidmenį turės ne tik etninės kultūros ugdymo, bet ir specialistų rengimo likimas. Jei valstybė nesugebės suaktyvinti šių būtinųjų etnokultūros atsinaujinimo šaltinių, bus neįmanoma užtikrinti etninės kultūros išlikimo. Dažnai reikšmingų etninės kultūros reprezentacijos reiškinų organizatoriams trūksta kompetencijos ir profesionalumo, specialių žinių etninės kultūros srityje. Nemažai Lietuvos savivaldybių neturi etninės kultūros specialistų (Akmenės, Alytaus, Biržų, Ignalinos, Joniškio, Jurbarko, Pakruojo, Plungės, Raseinių, Skuodo, Šiaulių, Švenčionių, Vilkaviškio rajonų, Elektrėnų, Kazlų Rūdos), jose etninės kultūros klausimus kuruoja kviestiniai specialistai (folkloro ansamblių vadovai, muziejų, amatų centrų darbuotojai ir kt.). Etninės kultūros specialistai galėtų ženkliai prisidėti gerinant daugelio valstybės ir savivaldos institucijų veiklos efektyvumą, todėl jiems turėtų būti sukurta daugiau darbo vietų valstybės ir savivaldos institucijose, kultūros centruose, švietimo įstaigose. Tokiems etninės kultūros specialistams turėtų būti nustatyti tam tikri kvalifikaciniai reikalavimai, šių specialistų rengimui turėtų būti skirtas valstybinis užsakymas. Svarbiausios etninės kultūros sričiai specialybės – etnologija, kultūros antropologija, etnomuzikologija, etninės kultūros pedagogika, archyvistika, muziejinkystė, archeologija, istorija ir kitos specialybės, susijusios su folkloristika, tautodaile, kulinariiniu paveldu, paveldosauga, dailiaisiais amatais. Taip pat reikėtų rengti tautinio paveldo produktų rinkos kūrimo ir pardavimo specialistus, etninės kultūros srities vadybininkus, nematerialiojo kultūros paveldo tyrinėtojus, liaudies ornamentiką išmanančius dizainerius, tautinio drabužio, etnoarchitektūros, kultūrinio turizmo specialistus. Ryškus ir plataus etnokultūrinio profilio specialistų poreikis, tačiau nėra tiriama etnokultūrinės veiklos rinkodara. Per pastarąjį dešimtmetį vykusį aukštųjų mokyklų pertvarka dar labiau užaštrino etninės kultūros specialistų problemą – šiuo metu jų rengimas

aukštosiose mokyklose sumažėjo iki minimumo, studijų kryptių sąrašė neliko etnologijos ir folkloristikos, šių specialybių nėra ir profesijų klasifikatoriuje.

Mokslinių tyrimų poreikis ir kliūtys jiems vykdyti. Trūksta strateginio požiūrio į etninės kultūros mokslinių tyrimų ir studijų svarbą bei perspektyvą. Etnologinių tyrimų mastai Lietuvoje menkėja, jie tapo itin fragmentiški ir nenuoseklūs, o etnologijos mokslo ir dėstymo perspektyvos – regresyvos. Nei Lietuvos mokslo taryba, nei kuri nors kita valstybinė mokslą kuruojanti institucija Lietuvoje nesirūpina tolygia ir visaverte etnologijos ir kitų lituanistikos mokslų plėtros strategija bei politika, neužtikrina etnologijos srities mokslų išlikimo ir perspektyvumo, neskiriamas pastovus finansavimas šios srities ilgalaikiams fundamentiniams tyrimams. Mokslo ir studijų įstatyme įtvirtintas lituanistikos (apimančios ir etnologijos, kultūros ir istorijos paveldo fundamentinius tyrimus, nematerialaus paveldo kaupimą, sisteminimą, saugojimą bei skleidimą) tyrimų ir studijų prioritetas pabrėžiant, kad jį įgyvendinančios mokslo ir studijų institucijos laikomos vykdančiomis ypatingos nacionalinės svarbos veiklą, tačiau žemesnieji teisės aktai nesudaro galimybių šį prioritetą įgyvendinti, tyrėjai verčiami daugiausia dėmesio skirti ne nacionalinėms, o užsienio konferencijoms bei publikacijoms, siauriamos jų galimybės skleisti savo mokslines įžvalgas Lietuvoje. Būtina parengti etninės kultūros ir etnologijos mokslinių tyrimų bei studijų plėtros strategiją.

Etninės kultūros sklaida užsienyje. Neatskiriama etninės kultūros vyksmo dalį sudaro Lietuvos etninėse žemėse gyvenančių lietuvių veikla. Didėjanti emigracija suformavo lietuvių bendruomenes užsienio šalyse, todėl labai svarbu sudaryti sąlygas šių bendruomenių tautinei tapatybei išsaugoti. Tikslinga stiprinti ryšius su lietuvių bendruomenėmis ir kitomis organizacijomis bei pavieniais etninės kultūros puoselėtojais, įtraukiant juos į tautinės savimonės išsaugojimo procesą. Rekomenduotina plėtoti etninės kultūros būklės etninėse žemėse tyrimus, organizuoti jų pristatymus, teikti metodinę pagalbą užsienio lietuvių bendruomenėms, organizuoti mokslines kompleksines ekspedicijas etninės kultūros objektams tirti, rinkti ir fiksuoti etninėse lietuvių žemėse. Kita vertus, etninė kultūra atspindi lietuviškos kultūros savitumą, tačiau etninės kultūros sklaida užsienyje reprezentuojant Lietuvą yra nepakankama, todėl jos sklaidą būtina stiprinti.

Nepakankamas žiniasklaidos dėmesys etninei kultūrai. Palyginti su Lietuvos Atgimimo laikotarpiu, etninės kultūros sklaida Lietuvos žiniasklaidoje tapo nekokybiška, nepakankama. Šiuo metu etninė kultūra nepajėgia konkuruoti su masinio pobūdžio renginiais, ji žiniasklaidoje pateikiama fragmentiškai ir nekokybiškai. Nacionalinė televizija ir radijas neturėtų populiarindami etninę kultūrą vadovautis vien reitingais, bet vykdyti tautinės savimonės stiprinimo, įvairesnio ir profesionaliesnio etninės kultūros švietimo misiją suteikiant platesnę erdvę intelektualioms laidoms. Neigiamas požiūris į etninę kultūrą plačiojoje visuomenėje yra didžiulė problema, o prie tokio požiūrio formavimo neretai prisideda būtent žiniasklaida, dažnai pateikdama etninę kultūrą kaip pigią pramogą. Siekiant geresnių reitingų, beveik neliko profesionalių šviečiamųjų, pažintinių, išliekamąją vertę turinčių radijo ir televizijos laidų, be to, trūksta žurnalistų, išmanančių ir dirbančių etninės kultūros srityje. Taip pat trūksta tyrimais pagrįstų dokumentinių filmų apie etninę kultūrą ir jos puoselėtojus, todėl svarbu plėsti kino filmų etnokultūrine tematika gamybą, garso ir vaizdo įrašų leidybą naudojant įvairius finansavimo šaltinius.

Etninės kultūros veiklų finansavimas. Etninės kultūros veiklas vykdyti padeda Lietuvos kultūros tarybos bei savivaldybių projektinis finansavimas, tačiau konkursinis finansavimo mechanizmas neužtikrina valstybės politikos kryptį įgyvendinimo. Nepasiteisinę etninės kultūros konkursinio finansavimo modeliai lemia nykstančią etninės kultūros veiklų įvairovę, menkėjantį jų profesionalumą. Ypač būtina, kad valstybė palaikytų išnykstančius reiškinius, labiau remtų ir skatintų projektines bendruomenių veiklas. Pastebima, kad savivaldybės perdėm skirtingai remia etninę kultūrą, o tai ypač skatina regioninius etninės kultūros plėtros netolygumus. Toks etninės kultūros procesų finansinio rėmimo nestabilumas negarantuoja visų etninės kultūros sričių darnios, subalansuotos, tolygios regioninės plėtros. Kyla pavojus, kad jei

ir toliau mažės valstybės parama etninei kultūrai, bus prarasti specialistai. Būtina tobulinti konkursinio finansavimo modelius užtikrinant etninės kultūros tęstinumą.

IV. ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

12. Etninės kultūros plėtros pagrindinis tikslas – užtikrinti visų etninės kultūros sričių gyvybingumą, tęstinumą ir sklaidą, tautinės savimonės ugdymą, formuojant pozityvų visuomenės požiūrį ir suvokimą apie etninės kultūros vertybes, jų reikšmę darniam valstybės ir visuomenės gyvavimui, taip pat tautinės savimonės išsaugojimą lietuvių bendruomenėse užsienyje bei etninės kultūros sklaidą pasaulyje.

13. Siekiant 12 punkte nurodyto tikslo, įgyvendinant Programą būtina įvykdyti šiuos uždavinius:

13.1. stiprinti etninės kultūros vaidmenį valstybės raidos strategijoje ir politikoje;

13.2. puoselėti etnografinių regionų savitumą;

13.3. plėtoti etnokultūrinį ugdymą;

13.4. užtikrinti su etninės kultūros plėtra susijusių specialistų rengimą;

13.5. plėtoti etninės kultūros tyrimus bei jų sklaidą Lietuvoje ir užsienyje;

13.6. užtikrinti etninės kultūros reiškinių sklaidą;

13.7. plėtoti etnokultūrinį turizmą;

13.8. formuoti profesionalią bei pozityvią etninės kultūros sklaidą žiniasklaidoje ir viešosiose erdvėse;

13.9. nustatyti, dokumentuoti, išsaugoti ir aktualizuoti nematerialųjį kultūros paveldą;

13.10. plėtoti tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktų sertifikavimą;

13.11. palaikyti lietuvių etninės kultūros raišką lietuvių bendruomenėse užsienyje ir pristatyti Lietuvos etninę kultūrą pasauliui.

V. ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS VALSTYBINĖS 2019–2027 METŲ PROGRAMOS KRYPTYS

14. Programos kryptys yra šios:

Kryptys	Temos ir potemės
14.1. Etninės kultūros vaidmens stiprinimas valstybės raidos strategijoje ir politikoje	14.1.1. Etninės kultūros įtraukimas į bendrąją kultūros politiką.
	14.1.2. Etninės kultūros plėtros programų rengimas ir įgyvendinimas savivaldybėse.
	14.1.3. Kompetencijos etninės kultūros srityje stiprinimas valstybės valdymo institucijose.
	14.1.4. Etninės kultūros srityje nusipelnusių asmenų pagerbimas ir (ar) įamžinimas.
	14.1.5. Tautinio kostiumo populiarinimas.
14.2. Etnografinių regionų savitumo išsaugojimas	14.2.1. Etnografinių regionų įtvirtinimas teisės aktuose ir populiarinimas (heraldika, informacija magistraliniuose keliuose ir t. t.).
	14.2.2. Etninės kultūros įstaigų tinklo etnografiniuose regionuose suformavimas.
	14.2.3. Etnografinių regionų etnokultūrinės plėtros programų sudarymas ir įgyvendinimas.
	14.2.4. Tarmių statuso įtvirtinimas, išsaugojimas ir tęstinumas.

	14.2.5. Kulinarinio paveldo sklaida.
	14.2.6. Etnoarchitektūros tradicijų aktualizavimas.
14.3. Etnokultūrinio ugdymo plėtra	14.3.1. Etninės kultūros ugdymo plėtra ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme (bendradarbiaujant su tėvais, plėtojant gerosios patirties sklaidą ir specializuotų įstaigų statuso įtvirtinimą).
	14.3.2. Etninės kultūros ugdymo plėtra formaliajame ir neformaliajame ugdyme bendrojo lavinimo mokyklose (laipsniškas privalomo etninės kultūros ugdymo įtvirtinimas, vadovėlių ir kitos metodinės medžiagos rengimas, specializuotų pagal etninės kultūros ugdymo koncepciją veikiančių švietimo įstaigų statuso įtvirtinimas, moksleivių etninės kultūros olimpiados organizavimas ir t. t.).
	14.3.3. Etninės kultūros ugdymo plėtra neformalaus švietimo įstaigose (etninės kultūros programų rengimas, specialybių įvedimas, gerosios patirties sklaida).
	14.3.4. Etnokultūrinių stovyklų organizavimas.
	14.3.5. Visuomenės etnokultūrinis švietimas, kultūros įstaigų edukacinės veiklos plėtra.
	14.3.6. Etnokultūrinio ugdymo procesų stebėseną ir tyrimai.
14.4. Su etninės kultūros plėtra susijusių specialistų rengimo užtikrinimas	14.4.1. Etnokultūrinio ugdymo pedagogų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas.
	14.4.2. Etnologų, folkloristų, etnomuzikologų ir kitų su etnine kultūra susijusių specialistų rengimo plėtra.
	14.4.3. Etninės kultūros specialistų poreikio analizė, rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo stebėseną bei tyrimai.
14.5. Etninės kultūros tyrimų plėtra ir sklaida Lietuvoje ir užsienyje	14.5.1. Etninės kultūros ir etnologijos mokslinių tyrimų bei studijų plėtros strategijos parengimas ir įgyvendinimas.
	14.5.2. Fundamentinių etnokultūrinių tyrimų plėtra.
	14.5.3. Taikomųjų etnokultūrinių tyrimų plėtra.
	14.5.4. Etnologinės krypties mokslo renginių organizavimas Lietuvoje.
	14.5.5. Lietuvos mokslininkų su etnine kultūra susijusių mokslinių laimėjimų sklaida užsienyje.
14.6. Etninės kultūros reiškinių sklaida	14.6.1. Reikšmingi tęstiniai etninės kultūros renginiai (festivaliai; kalendorinės šventės; mugės; parodos, plenerai; stovyklos; konkursai ir kt.).
	14.6.2. Etninės kultūros plėtra bendruomenėse – teritorinėse (kaimo, miestelių, miestų mikrorajonų) ir susikūrusiose bendrų interesų pagrindu (folkloro ansambliai, klubai ir pan.).
	14.6.3. Įvairių etnokultūrinės raiškos formų (dainų, sutartinių, šokių, žaidimų ir kt.) sklaida.
14.7. Etnokultūrinio turizmo plėtra	14.7.1. Etnokultūrinio turizmo įtraukimas į turizmo Lietuvoje bendrąją plėtrą.
	14.7.2. Tradicijų sklaida kaimo turizmo ir agroturizmo srityse.
	14.7.3. Turizmo plėtra užsiimančių asmenų etnokultūrinių kompetencijų ugdymas ir verslumo skatinimas.
	14.7.4. Etninės kultūros kelių, turistinių maršrutų rengimas.
	14.7.5. Suvenyrų kūrimo, gamybos ir populiarinimo plėtra.
14.8. Etninės kultūros sklaida žiniasklaidoje ir viešosiose erdvėse	14.8.1. Pozityvi etninės kultūros sklaida per žiniasklaidos priemones vykdant profesionalią etninės kultūros švietėjišką misiją visuomenėje.
	14.8.2. Etninės kultūros sklaida viešosiose erdvėse valstybinių ir kalendorinių švenčių metu.
	14.8.3. Šiuolaikinių technologijų panaudojimas etninės kultūros plėtrai,

		etninės kultūros vizualizacija.
14.9. Nematerialaus kultūros paveldo (NKP) nustatymas, dokumentavimas, išsaugojimas, aktualizavimas ir sklaida.		14.9.1. NKP sąvado sudarymas.
		14.9.2. NKP dokumentavimas ir archyvavimas bei archyvų statuso įtvirtinimas.
		14.9.3. NKP skaitmeninimas ir sklaida.
		14.9.4 Lietuvos NKP įtraukimas į UNESCO reprezentatyvų NKP šedevrų sąrašą bei įtrauktų objektų tradicijos testinumo užtikrinimas.
		14.9.5. Įvairių NPK formų (muzikinio, sakinio, šokamojo ir žaidžiamojo folkloro, tautodailės, papročių ir t. t.) gyvosios tradicijos išsaugojimas, reprezentavimas ir sklaida.
		14.9.6. NKP būklės bei plėtros Lietuvoje stebėseną ir tyrimai.
14.10. Tautinio paveldo produktų sertifikavimas ir tradicinių amatų plėtra		14.10.1. Tradicinių dirbinių sertifikavimas ir gamybos plėtra.
		14.10.2. Tradicinių veislių augalų, gyvūnų ir jų produktų sertifikavimas bei populiarinimas.
		14.10.3. Tradicinių paslaugų sertifikavimas ir populiarinimas.
		14.10.4. Tradicinių amatų meistrų ir mokymo programų sertifikavimas.
		14.10.5. Kaziuko mugės dalies bei kitų tradicinių mugių sertifikavimas ir organizavimas.
		14.10.6. Tradicinių amatų centrų veiklos intensyvinimas ir tobulinimas.
		14.10.7. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinės sistemos sukūrimas.
14.11. Etninės kultūros užsienyje.	Etninės sklaida	14.11.1. Užsienio lietuvių etninės kultūros, tautinės savimonės išsaugojimas ir testinimas, sąsajų su Lietuva užtikrinimas.
		14.11.2. Lietuvos etnokultūrinių vertybių reprezentacija ir sklaida užsienyje.

VI. PROGRAMOS PROJEKTO RENGIMAS, PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS, STEBĖSENA, FINANSAVIMAS IR ATSKAITOMYBĖ

15. Programos projekte:

15.1. pagrindžiama Programos atitiktis šioje Konceptijoje apibrėžtiems etninės kultūros plėtros tikslams, uždaviniams ir kryptims;

15.2. nustatomi siekiami rezultatai ir vertinimo kriterijai;

15.3. pateikiamas Programos įgyvendinimo tarpinstitucinis planas, nurodant įgyvendinimo priemones, terminus, lėšų poreikį bei finansavimo šaltinius.

16. Už Programos įgyvendinimo koordinavimą atsakingos Kultūros ministerija ir Etninės kultūros globos taryba. Įgyvendinant Programą dalyvauja Švietimo ir mokslo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Ūkio ministerija, Aplinkos ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Susisiekimo ministerija, Finansų ministerija, Lietuvos savivaldybių asociacija, savivaldybės.

17. Programos įgyvendinimo priemonės finansuojamos iš atitinkamų metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme patvirtintų bendrųjų asignavimų vykdytojams ir kitų Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka gautų lėšų.

18. Programą įgyvendinančios institucijos kasmet atsiskaito Kultūros ministerijai ir Etninės kultūros globos tarybai už programos įgyvendinimą praėjusiais ataskaitiniais metais. Programos įgyvendinimui vertinti Kultūros ministerija ir Etninės kultūros globos taryba sudaro tarpinstitucinę komisiją, o Programos rezultatai viešinami Kultūros ministerijos ir Etninės kultūros globos tarybos tinklalapiuose.